

شرایط رویکردهای آینده‌نگارانه در ترسیم محیط امنیتی

جعفر حسن پور^۱

محمد شاه‌محمدی^۲

چکیده

بازیگران در بستر و محیطی حاضر و فعال هستند که حضور و فعالیت بازیگران و مؤلفه‌های دیگر در آن امری دوری ناپذیر است. این محیط که می‌تواند به شکل‌های مختلف تعریف شود، پویا و متغیر بوده و ضرایب و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بازیگران حاضر همواره در حال تغییر و تحول است. ایفای نقش برتر و مطلوب‌تر نیازمند کسب شناخت منطقی و صحیح از محیط/ محیط‌های امنیتی بوده و این شناخت به زمان حاضر محدود نمی‌شود چراکه شناخت نسبی از تحولات محیط امنیتی و ترسیم تصویری تا حد امکان منطبق با واقعیت از محیط/ محیط‌های امنیتی آینده به معنای برخورداری بازیگر از امتیاز و عاملی برتری‌ساز و مزیت‌آفرین هست. پژوهش حاضر با استفاده از روش موردی-زمینه‌ای و برای دستیابی به هدف خویش مبنی بر «تبیین نقش آینده‌نگری در ترسیم محیط امنیتی» و یافتن پاسخی برای این سؤال که «چه عواملی در میزان تحقق تصویر ترسیم شده از محیط امنیتی مورد نظر (در فاصله زمانی خاص) تأثیرگذار هستند؟» فرضیه پژوهش را به بوته آزمایش گذاشت. در گردآوری داده‌های پژوهش از روش مطالعات اسنادی و ابزار پرسشنامه و در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار «SPSS» استفاده گردید. حجم نمونه شامل ۳۲ نفر از جامعه آماری شامل مدیران و کارشناسان شاغل در حوزه‌های مدیریتی، اجرایی و پژوهشی مرتبط با مباحث امنیت، آینده‌پژوهی و اطلاعات راهبردی بودند. یافته‌های پژوهش نشان دادند که ترسیم محیط امنیتی در آینده‌ای مورد انتظار عاملی برتری‌ساز و مزیت‌آفرین است مشروط بر آن‌که مؤلفه‌های تأثیرگذار بر محیط امنیتی درست شناسایی شده و به ملاحظات مؤثر در آینده‌نگاری توجه شود.

واژگان کلیدی: آینده‌نگاری، محیط امنیتی، چشم‌انداز.

۱. دکترای رشته تهدیدات امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، نویسنده مسئول (jafarhassanpour@yahoo.com)
۲. دکترای رشته جامعه‌شناسی سیاسی و کارشناس ارشد پژوهش دانشگاه عالی دفاع ملی (mohammad.shm1347@gmail.com)

مقدمه

محیط‌های امنیتی به‌طور ماهوی «متعدد، متحول و درهم‌تنیده هستند و رسیدن به تصویری جامع از محیط امنیتی کاری بسیار دشوار و دیرپا است» (افتخاری، ۱۳۸۷: ۵۲) و از سوی دیگر آینده‌نگری نیز ترسیم صحنه‌ای است که بسیاری از دانسته‌ها و مفروضات پیرامون آن، به‌شدت دارای ابهام بوده و در بهترین شرایط تنها تعبیر و تفاسیری از آرمان‌ها، راهبردها و فرایند اقدامات احتمالی عناصر و مؤلفه‌های تأثیرگذار و نقش‌آفرین در خلق این صحنه در اختیار هست. با این‌وجود آینده‌نگاری محیط امنیتی مورد نظر امری دوری ناپذیر است، چراکه در هر محیط امنیتی بازیگران متعددی، فارغ از سطح و نوع بازی و نقش‌آفرینی آن‌ها، حضور دارند و در این عرصه بازیگری بیشتر به اهداف خویش دست می‌یابد که با دانایی و آمادگی افزون‌تری نسبت به رقیبان وارد صحنه شده باشد. کسب شناخت بهتر، دقیق‌تر و جامع‌تر از محیط یا محیط‌های امنیتی، در مقایسه با دیگر بازیگران و کنش‌گران حاضر در محیط امنیتی، پیامدهای مزیت‌آفرین و برتری‌سازی را به‌همراه خواهد داشت. ارزش و اثربخشی این پیامدها ارتباط مستقیمی با مفهوم آینده‌نگاری و درک و ترسیم تصویری منطقی و تا حد امکان منطبق با واقعیات عینی و محیطی دارند.

آینده‌نگری ابزار و توانمندی خاصی است که به دارنده آن، برحسب کارآمدی این ابزار که برخاسته از میزان تحقق و عینیت یافتن آن بوده و توان دارنده آن که برخاسته از واقع‌نگری و توان برآورد صحیح تحولات و وقایع صحنه مورد نظر است، این امکان و اختیار را می‌دهد که صحنه عملیاتی مورد نظر را قبل از وقوع و عینیت یافتن، در ذهن خویش تجسم کرده و به‌گونه‌ای صحنه‌آرایی کند که دیگر متغیرها، عناصر و بازیگران به نسبت بیشتری براساس سناریوی طراحی و تنظیم‌شده از سوی وی وارد صحنه شده و نقش ایفاء کنند؛ به‌عبارت‌دیگر، توان آینده‌نگری در ترسیم محیط امنیتی، همانند توان ارتقاء به موقعیت بازی‌ساز بودن و

(میزان موفقیت در) واداشتن دیگر بازیگران به نقش‌آفرینی برابر خواسته ما است و این امر از ضروریات و الزامات هر بازیگر برای ارتقای موقعیت خویش است.

بیان مسئله

مباحث مربوط به دو موضوع محیط‌شناسی و آینده‌نگاری از اقبال قابل‌توجهی برخوردار گردیده است. از سوی دیگر، ویژگی‌های خاص مفاهیمی مانند محیط، آینده‌نگاری و امنیت، ازجمله پیچیدگی‌ها، ابهامات و دگرگون‌شوندگی‌های فزاینده، بی‌پایان و دوری ناگزیر آن‌ها را به مفاهیم و مقوله‌هایی پویا و به‌شدت متنوع تبدیل ساخته‌اند. درنتیجه، آینده‌نگاری محیط امنیتی موضوعی است که ارائه هرگونه برداشت و نما از آن، سؤال‌ها و ابهام‌های بیشتری را به‌وجود خواهد آورد؛ به‌عبارت‌دیگر، محیط امنیتی به‌دلیل ماهیت پویا، متحول و بسیار پیچیده خویش، سرشار از ابهام بوده و قطعی نیستند و برای ترسیم وضعیت یک محیط امنیتی در آینده امری بسیار دشوار است و نمی‌توان برای ترسیم آن به روش‌های معمول بسنده نمود. بنابراین ضروری است که همگام با پیچیده‌تر شدن محیط‌های امنیتی، از ابزار آینده‌نگاری به‌صورت‌های کارآمدتری بهره گرفت. بررسی‌ها نشان می‌دهد که تلاش‌های صورت گرفته برای تبیین الزامات و ملاحظات محوری در فرایند آینده‌نگاری محیط امنیتی مورد توجه زیادی نبوده است. از این‌رو، مسئله‌ای که پژوهش حاضر به‌دنبال یافتن پاسخی برای آن است، این هست که «چه عواملی در میزان تحقق تصویر ترسیم شده از محیط امنیتی مورد نظر (در فاصله زمانی خاص) تأثیرگذار هستند؟»

اهمیت و ضرورت

ترسیم محیط امنیتی در آینده‌ای مورد انتظار، هنر خاصی است که به‌وسیله آن درک و فهم پدیده‌های این محیط بهتر میسر می‌گردد. اهمیت این پژوهش در این است که برای ترسیم بهتر و قابل لمس نمودن بیشتر محیط امنیتی مورد نظر به موضوع آینده‌نگاری توجه کرده و با تعمیم مثال‌های ارائه شده در این مقاله، می‌توان نقش آینده‌نگاری در ترسیم محیط امنیتی را

بهتر درک نمود. از جمله دلایل مطرح درباره اهمیت و ضرورت این پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- همچنین در بیان اهمیت پژوهش، نتایج به‌دست آمده می‌تواند موجب گردد تا:
- شفافیت عوامل تأثیرگذار در آینده‌نگاری محیط امنیتی افزایش یابد.
- دانش مربوط به عوامل تأثیرگذار در آینده‌نگاری محیط امنیتی توسعه می‌یابد.
- نهادها و مبادی تصمیم‌گیر، تصمیم‌ساز و اجرایی را یاری و ترغیب نماید تا در روند تدوین سازوکارهای مربوط به راهبردها، روش‌ها و فن‌های محیط‌شناسی امنیتی، رویکردهای کارآمدتر و منطقی‌تری را انتخاب نمایند.
- از سوی دیگر انجام نشدن این پژوهش موجب می‌گردد تا:
- تلاش برای رفع ابهام آلودگی و پیچیدگی‌های آینده‌نگاری محیط امنیتی (هرچند گامی کوچک) برداشته نشود.
- فرایند تبدیل دانش ضمنی به دانش عینی در زمینه شناخت عوامل تأثیرگذار در آینده‌نگاری محیط امنیتی صورت نپذیرد.

هدف‌ها؛ سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش

هدف اصلی پژوهش: تبیین نقش آینده‌نگری در ترسیم محیط امنیتی

هدف‌های فرعی پژوهش: بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی - شناخت عوامل مؤثر در

آینده‌نگاری محیط امنیتی

سؤال اصلی پژوهش: چه عواملی در میزان تحقق تصویر ترسیم شده از محیط امنیتی مورد نظر

(در فاصله زمانی خاص) تأثیرگذار هستند؟

سؤال‌های فرعی پژوهش: محورهای شناخت محیط امنیتی کدامند؟ عوامل مؤثر در آینده‌نگاری

محیط امنیتی کدامند؟

فرضیه اصلی پژوهش: بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی و تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی، عوامل تأثیرگذار بر میزان تحقق تصویر ترسیم شده از محیط امنیتی مورد نظر (در فاصله زمانی خاص) هستند.

فرضیه‌های فرعی پژوهش: پایش منافع ملی، تخمین روندها و رخدادها، ترسیم مسیرها و فرآیندها، تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط و آزمایش محیطی و خلق منافع جدید مهم‌ترین محورهای شناخت محیط امنیتی به‌شمار می‌آیند.

واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه، شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار، آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط، توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی و توجه به تحول‌ها و پویا بودن صحنه، عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی به‌شمار می‌آیند.

روش و نوع پژوهش و روش تحلیل

در این پژوهش از روش موردی-زمینه‌ای استفاده شده است. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و استفاده‌ای که از نتایج به‌دست آمده برای درک و مدیریت امنیت می‌توان برد، این پژوهش از نوع بنیادی-کاربردی با تأکید بر جنبه بنیادی آن هست. روش به‌کاررفته برای تحلیل مباحث در این پژوهش، روش «تکیه بر موضوع‌های نظری» باهدف دست یافتن به دیدگاه‌های جدید و ژرف‌نگری در موضوع‌های مرتبط با امنیت، با استفاده از نرم‌افزار «SPSS» بوده است.

پیشینه پژوهش

در زمینه آینده‌نگاری و شناخت محیط‌های امنیتی به‌صورت مجزا پژوهش‌های متعددی انجام گرفته اما پژوهشی که به هر دو بحث را مورد توجه جدی و محوری نموده باشد در مقطع دکترا انجام نگرفته است. لازم به ذکر است از مقالات علمی پژوهشی و رساله‌های دکترا مرتبط

با موضوع استفاده شده است ولی به دلیل مورد یاد شده هیچ‌یک از آن‌ها به‌عنوان پیشینه پژوهش قرار نگرفتند.

مفاهیم و مبانی نظری

آینده‌نگاری چیست؟ هرچند آینده‌نگاری موضوعی است که در دهه‌های اخیر مطرح شده و به شیوه‌های مختلفی بر بهره‌گیری از آن در حوزه‌های راهبردی تأکید شده، اما این موضوع از آغاز خلقت مورد توجه خالق یکتا بوده است و می‌توان اصل معاد را یک اصل آینده‌نگرانه دانست. آنچه ادیان الهی با عنوان «معاد» به آن اعتقاد دارند، مفهومی کاملاً آینده‌نگرانه است و خداوند از طریق این اصل مسلم دینی، ضرورت آینده‌پژوهی و ساخت آینده را به انسان تأکید نموده است.

آینده‌پژوهی^۱ مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. در این زمینه با بهره‌گیری از گستره وسیعی از روش‌شناسی و به‌جای تصور «فقط یک آینده»، به گمانه‌زنی‌های هدفمند و خردورزانه، در مورد نه‌فقط «یک آینده» بلکه «چندین آینده متصور» مبادرت می‌شود.

آینده‌نگاری^۲ به‌عنوان علم، هنر و تجربه آینده‌های فرضی احتمالی، ممکن و مورد ترجیح به‌دنبال درک هدفمند و الگوپایه گذشته و حال و تعیین وقایع و تمایلات آینده بوده و به‌عنوان یک الزام و ضرورت برای ساختن جهان مطلوب به‌شمار می‌آید؛ زیرا «آینده‌پژوهی شاخه‌ای از علوم انسانی است و بیش از دیگر علوم تجربی با ویژگی‌های انسانی جامعه سروکار دارد و به مبانی نظری و فلسفی رایج در جامعه بستگی مستقیم دارد. بر این قیاس، آینده‌پژوهی دانشی ارزش بنیان است و ارتباطی تنگاتنگ و ناگسستنی با جهان‌بینی، ایدئولوژی و فرهنگ ملت‌ها دارد» (پدرام، ۱۳۸۶: ۱۳۵). به گفته اسلاتر (بنیان‌گذار مرکز مطالعات آینده استرالیا) اگر بخواهیم

1. Futures Study

2. Futurology

انسان خوبی باشیم، ناگزیر باید آینده‌پژوه باشیم. در قرن بیست‌ویکم بایستی تفکر آینده‌نگرانه رواج یافته و موردپذیرش همگانی قرار گیرد، درست همان‌طور که تفکر درباره گذشته و حال چنین شده است. در غیر این صورت مطمئناً راه دشواری را پیش رو خواهیم داشت (اسلاتر، ۱۳۷۸: ۳۹).

به اعتقاد نگارنده، «آینده‌نگاری تلاش برای به تصویر کشیدن صحنه‌ای است که بسیاری از دانسته‌ها و مفروض‌ها پیرامون آن، به شدت دارای ابهام است و در بهترین شرایط تنها تعبیر و تفاسیری از آرمان‌ها، راهبردها و فرایند اقدامات احتمالی عناصر و مؤلفه‌های تأثیرگذار و نقش‌آفرین در خلق این صحنه در اختیار هست».

در سال ۱۹۴۵، ماهنامه آتلانتیک مقاله‌ای با عنوان «آن‌گونه که ممکن است بپنداریم» به قلم واناوار بوش^۱ را به چاپ رسانید که گامی آینده‌نگارانه بود. بوش که مدیر دفتر پژوهش‌های علمی و توسعه کاخ سفید بود، در این مقاله ضمن پیش‌بینی وقوع انقلاب اطلاعات، «مقاله ابزاری به‌نام میمکس^۲ را تشریح می‌کرد. این ابزار، میزی با صفحه‌های نیمه شفاف بود که امکان مرور اسناد و اطلاعات و نیز امکان انتخاب مسیری دلخواه را از درون متون و سندهای مختلف برای کاربران مهیا می‌ساخت. ابزار میمکس هیچ‌گاه ساخته نشد، اما می‌توان آن را که اساساً یک ابزار قیاسی^۳ بود، یکی از اجداد نظری اینترنت به‌شمار آورد» (حسن‌پور، ۱۳۸۸: ۱۲۶-۱۲۷). درواقع، مقاله بالا و ظهور بازی‌های جنگ^۴ که در دوران جنگ سرد و مسابقه تسلیحات هسته‌ای صورت گرفت و در پی بررسی و تحلیل پی‌آمدها و آثار یک رویارویی هسته‌ای احتمالی بودند از طلعه‌های شروع موج آینده‌نگاری بودند.

1. Vannever Bush
2. MEMEX
3. Analog
4. War Games

پس از آثار ژولورن^۱ که در اواخر قرن نوزدهم به نگارش درآمده و رویکردی آینده‌نگرانه داشتند، آثار آینده‌پژوهانی مانند مارشال مک‌لوهان^۲، آلون تافلر^۳ و جان نیسبیت^۴ در دهه‌های پایانی قرن بیستم نمونه‌هایی از شکل‌گیری جنبش آینده‌نگرانه بودند. «تحلیل آینده جهان بر پایه داده‌های پیش‌گویانه صنعتی و فن‌سالارانه که تافلر با انتشار کتاب موج سوم (۱۹۸۰) بیش‌ازپیش و در ابعادی بی‌سابقه، توجه جهان را به این رویکرد جلب کرد. او با انتشار آثاری چون شوک آینده^۵، جابه‌جایی در قدرت^۶، جنگ و ضدجنگ^۷ و آفرینش تمدنی جدید: سیاست سیاست در موج سوم، در رأس آینده‌پژوهان و آینده‌شناسان معاصر غرب جای گرفت و توجه بین‌المللی را به این رویکرد معطوف کرد» (پچی^۸، ۱۳۶۷: ۵۷).

روش‌های آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری: روش‌های گوناگونی برای آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری به کار می‌روند که هرکدام دارای ویژگی‌ها و کارکردهای خاصی بوده و با توجه به رویکردهای مختلفی که برای طبقه‌بندی آن‌ها وجود دارند، تقسیم‌بندی می‌شوند.

«مک‌هال و همکاران در پژوهشی بین‌المللی در میان آینده‌پژوهان، بیش از ۱۷ دیدگاه روش‌شناسی را شناسایی کردند که اغلب آن‌ها در ارتباط و هماهنگی با یکدیگر به کار می‌روند. این روش‌شناسی شامل فنون برون‌یابی با استفاده از سلسله داده‌های زمانی، الگوها، طوفان فکری، سناریونویسی، شبیه‌سازی، قیاس تاریخی، فنون دلفی، تحلیل تأثیر متقابل، الگوسازی علی، تبارشناسی‌ها، بازی‌سازی و نگاشت متنی هستند. در حوزه آینده‌نگاری ملی شش روش مشترک و عادی شناسایی شده‌اند: برآورد، تبارشناختی، ریخت‌شناختی، فناوری‌های انتقادی، دلفی و سناریو (Assakul, 2003).

1 . Joulvern

2 -Marshall McLohan

3 -Alvin Toffler

4 -John Naisbitt

5 -Future Shock

6 -Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century

7 -War and Anti-War

8 -Aurelio Peccei.

در یک رویکرد روش‌ها به دو دسته روش‌های تحلیلی (شامل روش‌های عددی، اقتصادسنجی، ماتریس داده و ستاده، همبستگی، تحلیل روند، تعمیم روند، روش‌های گرافیکی و روش‌های استقرایی) و روش‌های ذهنی (شامل نظرسنجی، نظارت ساختاریافته و روانی) تقسیم می‌شوند. در رویکردی دیگر، روش‌های آینده‌نگری به دو روش کیفی و کمی تقسیم می‌شوند که روش‌های کمی بر پایه اعداد و ارقام هستند که روندهای توسعه در قالب‌های کمی ارائه شده‌اند و در مقابل روش‌های کیفی بر پایه نظرها و قضاوت‌های کیفی هستند. «در روش کیفی، روند و وقوع یا عدم وقوع حوادث، آینده‌نگری شده و اغلب بدون آگاهی کامل از کمیت‌ها و صرفاً با دقت در روند وقایع می‌توان نسبت به آینده روندهای مذکور و وقوع حوادث مرتبط اظهارنظر نمود. آینده‌نگری کمی، معمولاً تنها زمانی امکان‌پذیر است که یا از رویدادها، اطلاعاتی مفید موجود باشد و یا نسبت به پویایی و کارکرد درونی پدیده‌ها آگاهی وجود داشته باشد. در این روش‌ها معمولاً مقیاس پدیده‌ها و رسیدن یا نرسیدن به حدود مشخص‌شده، معین است. با داشتن اطلاع از کمیت پدیده‌ها همواره بهتر می‌توان نسبت به آینده‌نگری اقدام نمود» (علی‌اکبری، ۱۳۸۶: ۶۹).

تقسیم‌بندی روش‌های آینده‌پژوهی به دو دسته اکتشافی و هنجاری (دستوری یا تجویزی) رویکرد دیگری است که در آن «روش‌های اکتشافی، روش‌هایی هستند که در پی کشف آینده بوده و این روش‌ها از زمان حال شروع‌شده و رو به‌سوی آینده دارند و به‌اصطلاح رو به بیرون هستند و تلاش می‌نمایند که تحت شرایط مختلف، کشف کنند که کدام آینده رخ می‌دهد. نقطه شروع این روش‌ها در زمان حال است. دسته دیگر، روش‌های هنجاری هستند که «رو به درون» هستند. این روش‌ها از یک موقعیت مطلوب در زمان آینده شروع می‌کنند و به زمان حال می‌رسند و چگونگی تحقق آن موقعیت مطلوب را بررسی می‌کنند» (بخشی، ۱۳۸۶: ۴۷).

محیط امنیتی چیست؟ محیط از مفاهیم هندسه و ریاضی است و تعریف آن بستگی به ناظر و منظور داشته و درمجموع به هرگونه فضای پیرامونی و احاطه‌کننده، محیط گفته می‌شود.

هرچند تعریف‌های زیادی از محیط ارائه شده است، اما این مفهوم را می‌توان به‌طور اصولی در علم مدیریت جستجو کرد. «رشد و تکامل سازمان‌ها لزوم تفکر عمیق و بلندمدت در مورد موضوعات استراتژیک و یافتن راه‌حل‌های کارآمد جهت پاسخ به شرایط پیچیده و پویای محیط، به طرح نظریات جدید در مدیریت ازجمله کاربرد مفهوم راهبردی منجر گردید.» (حسینی، ۱۳۷۸: ۱۰۹-۱۰۸). بر این اساس، «محیط سازمان با مجموعه عوامل مؤثر بر سازمان که از واپایش مستقیم آن خارج است، تعریف می‌شود. این عوامل نیروهایی را بر سازمان وارد می‌کند که چنانچه در جهت حرکت سازمان و دربرگیرنده منافع بالقوه‌ای برای آن باشد «فرصت» و چنانچه به‌صورت بالقوه بازدارنده حرکت سازمان و دربرگیرنده زیان‌هایی برای آن باشد «تهدید» خوانده می‌شود» (غفاریان و کیانی: ۱۳۸۴: ۲۹). در روان‌شناسی نیز گفته می‌شود «محیط شامل تمامی متغیرهای خارج از وجود فرد می‌شود که از آغاز باروری و انعقاد نطفه تا هنگام تولد و سپس تا مرگ، انسان را دربر گرفته و بر او تأثیر می‌گذارد یا از وی تأثیر می‌پذیرد» (بی‌ریا، ۱۳۷۵: ۲۱۹). از دیدگاه دیگر «محیط هر چیزی است که دارای مرز و حیطه تعریف شده‌ای باشد که در خود ملت، قلمرو، سرزمین و ... را جای بدهد. هر محیط از چهار بخش (۱) مرز (حدود، مشخص و تعریف شده)، (۲) اجزاء و عناصر تشکیل‌دهنده و مؤثر در شکل‌گیری محیط، (۳) منافع و اهداف ناشی از تعریف و تشکیل آن و (۴) حیات، ماندگاری و تحرک محیط که باید تابعی از هدفمندی، هماهنگی و متناسب بین اجزاء باشد، تشکیل شده است» (عساریان نژاد، ۱۳۹۰: ۱۴۳).

از دیدگاه استارز^۱، محیط فضایی است که در آن بازیگرانی که می‌توانند نیازهای امنیتی خود را تشخیص و با استفاده از قابلیت‌های موجود در محیط دسته‌بندی و امکان پیگیری آن را تا رسیدن به هدف فراهم نمایند. (حسینی تاش، ۱۳۸۷: ۵۲) از دیدگاه هارولد و مارگارت اسپروت^۲، محیط مجموعه عوامل محاط‌کننده انسانی و غیرانسانی ملموس و ناملموس است (غرایان زندی، ۱۳۸۷: ۱۰).

1. stars

2. Harveld & Margaret Sprot

محیط امنیتی فضایی است که در آن بازیگران می‌توانند نیازهای امنیتی خود را با استفاده از قابلیت‌های موجود در محیط دسته‌بندی و امکان پیگیری آن‌ها را تا رسیدن به هدف فراهم نمایند (عصاریان نژاد، ۱۳۸۷: ۹۳). به عبارت دیگر محیط امنیتی عبارت است از فضای مشخصی از عناصر و اجزای حیاتی و امنیت‌ساز که موجب دفع تهدید و تسهیل در تحقق منافع امنیت ملی حاکم بر آن محیط می‌شود (عصاریان نژاد، ۱۳۹۰: ۱۴۹).

باری بوزان^۱ به جای محیط امنیتی از واژه مجموعه امنیتی^۲ استفاده می‌نماید که به نحوه تعامل امنیتی مشابه کشورها در یک محیط جغرافیایی، نحوه توزیع قدرت و الگوهای دوستی و دشمنی اشاره می‌کند.

درمجموع از دیدگاه نگارنده، محیط امنیتی یک بازیگر فضایی است که به‌طور بالقوه و یا بالفعل در آن نقش‌آفرینی نموده و برای تأثیرگذاری بر تحولات محیط بالا تلاش می‌کند و از سوی دیگر، تحولات آن محیط بالا بر وضعیت بازیگر مورد نظر تأثیرهای مثبت یا منفی برجای می‌گذارد.

عوامل مؤثر بر محیط امنیتی: محیط امنیتی دارای اجزاء و مؤلفه‌های متعددی است که «در رویکردی انسان‌مدار امکان پی‌جویی منافع انسان‌ها و رفع نیاز آن را در آن محیط قابل تعقیب سازد. در همین چارچوب، محیط امنیتی محل رویش و پیدایش تهدیدها و فرصت‌ها، ابعاد سخت‌افزاری شامل توانمندی‌های فیزیکی مادی و ابعاد نرم‌افزاری شامل ظرفیت سیاسی و زیرمجموعه‌های مربوطه می‌گردد» (عصاریان نژاد و عبدالله خانی، ۱۳۸۵: ۱۳۲).

از دیدگاه تانگ^۳، محیط متأثر از سه دسته عامل است. (۱) محیط فیزیکی، منابع بشری و فناوری، (۲) شکاف‌های اجتماعی و ایستارهای مشترک و (۳) نهادهای سیاسی و اقتصادی (تانگ، ۱۳۸۴: ۱۷۹) از نظر عصاریان نژاد نیز عوامل تعیین‌کننده

1 . Bary Bouzan

2 . Security Complex

3 .Tang

محیط امنیتی عبارت‌اند از آرمان‌ها و فلسفه حیات و ماندگاری، ایدئولوژی و قواعد و بایسته‌های سامانه، منافع، اهداف، سیاست‌ها، مصالح، نیات پنهان و برنامه‌ها (عساریان نژاد: ۱۳۹۰: ۱۵۱). محیط امنیتی هر جامعه تابع و برآیندی از تعامل و تقابل متغیرهای محیط داخلی (ساختار حکومتی، چگونگی توزیع و تمرکز قدرت، فرم‌اسیون‌های اجتماعی، فعالیت‌های سیاسی، ایدئولوژی و ارزش‌ها، مشارکت مردمی) و محیط خارجی (ساختار قدرت، نظم و یا بی‌نظمی جهانی، فناوری، مسابقه تسلیحاتی و موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی) است (مینائی، ۱۳۸۲: ۱۰۴).

محورهای شناخت محیط امنیتی

شناخت یک محیط امنیتی بایستی واجد ویژگی‌هایی باشد که با توجه به پیچیدگی‌ها و تعدد متغیرها، مؤلفه‌ها و بازیگران نقش‌آفرین در این محیط و ارتباطات گسترده بین آن‌ها، بتواند تصویری واقعی ارائه نماید و بازیگر را در مسیر ترسیم راهبردهای کارآمدی که دارای بیشترین میزان احتمال عینیت یافتن است و بیشترین میزان ممکن در تأمین منافع ملی را دربر داشته باشد، یاری نماید. برای رسیدن به این منظور یک مدیر امنیتی باید بتواند در پنج محور محیط را بشناسد:

پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط

منافع ملی مهم‌ترین عنصر در ساختار ذهنی هر بازیگری است، زیرا «منافع باید به‌مثابه مبنا و معیار اصلی برای کلیه کسانی که در ذیل حکومت هستند، مطرح باشد. این قانونی مقدس و غیرقابل خدشه است» (افتخاری، ۱۳۷۹: ۴۶). از این‌رو مدیر امنیتی باید با دارا بودن شناخت کامل از منافع ملی (بالفعل و بالقوه) کشور متبوع خویش در محیط امنیتی مورد نظر، همواره این منافع را به‌گونه‌ای پایش نماید و به آنها توجه داشته باشد که:

❖ عناصر و مؤلفه‌های تأمین‌کننده منافع بالا همواره در محیط امنیتی مورد نظر استقرار داشته باشد و اقدامات بازیگران رقیب برای از بین بردن و کاهش ارتباط‌های بین آن‌ها و محیط

که در نهایت منجر به ایجاد وضعیت ضد استقرار می‌گردد و محیط امنیتی مورد نظر را از دایره نفوذ و نقش‌آفرینی بازیگر مورد نظر خارج می‌سازد، محقق نگردد.

❖ منافع ملی خودی با برخورداری از شرایط و الزامات تأمین‌کننده حضور در آن محیط، همواره دارای نقش فعالی باشد و از حالت انفعالی که به دلیل ناتوانی در شناخت محیط، مقدرات و امکانات خود و سایر بازیگران و به دنبال آن ضعف در تشخیص و تحلیل ارتباط‌های بین مؤلفه‌ها و متغیرها و به خطا رفتن در اقدام‌ها روی می‌دهند، دوری شود.

❖ پایش منافع ملی در محیط مورد نظر باید به گونه‌ای باشد که ضمن حفظ دامنه نقش‌آفرینی‌ها و تأثیرگذاری‌های موجود بر محیط، بتواند با بالفعل نمودن ظرفیت‌های بالقوه و ایجاد ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه جدید برای گسترش دامنه این نقش‌آفرینی‌ها و تأثیرگذاری‌ها تلاش کند. به عبارت دیگر مدیر امنیتی باید در پایش منافع ملی خودی، به طور توأم نگاه حفظ منافع کنونی و ایجاد ظرفیت‌های جدید و توسعه طلبانه را تعقیب نماید و از صحنه رقابت با دیگر بازیگران حاضر در محیط برای دستیابی به اشرافیت کامل بر تحولات محیط و رسیدن به برتری غافل نشود.

❖ حضور هر بازیگر در محیط امنیتی خاص منوط به نوع، میزان و دامنه تأثیرگذاری آن بر محیط مورد نظر است. حضور خنثی و بدون نقش‌آفرینی و تأثیرگذاری مانع ارتقای بازیگر به عنصر فعال می‌شود و صرفاً نقشی در حد یک ناظر را به بازیگر می‌دهد. مدیر امنیتی باید بتواند پایش منافع ملی مورد نظر را به گونه‌ای انجام دهد که در فرایند اقدامات منجر به ارتقای سطح تأثیرگذاری مطلوب و مثبت بر محیط گردیده و روند فعالیت‌های مربوط به تعقیب منافع مورد نظر را تقویت نماید.

تخمین روندها و رخدادهای متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری، تعارض، رقابت و همکاری هر محیط امنیتی صحنه حضور و فعالیت بازیگران متعددی است که در محیط مورد نظر، منافع و اهدافی را برای خویش تعریف نموده‌اند و برای دستیابی به منافع و اهداف بالا تلاش

می‌کنند. نوع و میزان حضور این بازیگران در محیط امنیتی مورد نظر متفاوت و متغیر بوده و ورود و خروج بازیگران، تغییر اهداف و منافع تعریف شده از سوی هر بازیگر، نوع رابطه هر بازیگر با سایر بازیگران و ... همواره در حال دگرگونی هستند.

مدیر امنیتی باید بتواند روند کلی جریانات و رویدادهای احتمالی را به گونه‌ای تخمین زده و برآورد نماید که:

❖ با پیش‌بینی و تحلیل منطقی و صحیح تحولات احتمالی روندهای حاکم بر محیط و همچنین رویدادها و اتفاقاتی که منجر به ایجاد تغییرات تأثیرگذار و مهمی بر این روندها می‌گردند، ضمن جلوگیری از غافلگیری بازیگر خودی در صحنه امنیتی مورد نظر، بر میزان واپایش بازیگر خودی بر رویدادها و اتفاقات و همچنین اعمال مدیریت مؤثرتر بر تحولات محیط بیافزاید. به‌طور مثال داشتن شناخت لازم از محیط و پیش‌بینی خروج یک یا چند بازیگر از تمام و یا بخشی از صحنه مورد نظر می‌تواند منجر به تنظیم فعالیت‌های خودی برای رسیدن به بیشترین سهم ممکن از خلاء ایجاد شده در اثر آن خروج شود.

❖ دامنه روابط و تعامل بازیگران حاضر در یک صحنه می‌تواند در طیفی از تعارض کامل تا همکاری و همگرایی مطلق و همه‌جانبه قرار گیرد. تلاش برای حفظ و توسعه منافع خودی همواره در معرض اثرگذاری و اثرپذیری از تلاش دیگر بازیگران حاضر در صحنه مورد نظر است و دامنه این اثرگذاری و اثرپذیری رابطه مستقیمی با آرایش و جای‌گیری بازیگران و وزن اثربخشی هر یک از آنها دارد. از این‌رو، مدیریت امنیتی باید با پیش‌بینی و تحلیل منطقی و صحیح تحولات احتمالی روندهای حاکم بر محیط و همچنین رویدادها و اتفاقاتی که منجر به ایجاد تغییرات تأثیرگذار و مهمی بر این روندها می‌گردند، به گونه‌ای رفتار کند که برآیند اقدامات بازیگر خودی به موارد زیر بیانجامد:

✓ با مدیریت تعارض و یا تعارض‌های موجود بین بازیگر خودی با بازیگرانی که دارای وضعیت تعارض کامل با بازیگر خودی هستند، ضمن پیش‌گیری از توسعه

روندهای تعارض و سوق یافتن این تعارض‌ها به سمت منازعه و جنگ، منجر به هدایت این روندها به سمت تعارض کمتر و تبدیل شدن وضعیت تعارض و تقابل به وضعیت رقابت و حتی همکاری شوند.

✓ با شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار و همسویی‌های موجود و برای افزایش میزان وزن بازیگر خود با ارتقاء سطح همکاری‌ها و بهره‌برداری از ظرفیت‌های ناشی از تعامل مثبت با سایر بازیگران، منجر به تبدیل رقابت به همکاری و تعامل مثبت شوند.

✓ با مدیریت همکاری و تعامل با بازیگران همسو، براساس واپایش و تسهیم منافع مشترک دو طرف منجر به ارتقاء توان نقش‌آفرینی بازیگر خودی و سایر بازیگران همسو گردد.

✓ با ایجاد شرایط لازم و با ارتقاء بازیگر خودی از موقعیت یک بازیگر به سطح بازی‌سازی، امکان خلق روندهای جدید و اعمال واپایش بر آن‌ها، بر سایر بازیگران پیش‌دستی نموده و آن‌ها را وادار به نقش‌آفرینی براساس سناریوهای تنظیمی خود نماید.

ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع از گذشته، حال و آینده

رابرت کاکس^۱ معتقد است چنانچه نظریه‌ای نتواند برای خود پشتوانه‌ای تاریخی بیابد، اگرچه در کوتاه‌مدت هم تأثیرگذار باشد، پویایی ندارد و در میان‌مدت یا بلندمدت رو به نابودی می‌گذارد. وی به تبعیت از اندیشه تبعیت از اندیشه‌گران پست‌مدرن، هویت تاریخی نظریه‌ها را در معنا بخشی به آن‌ها و میزان تأثیرگذاری‌شان تأثیرگذار دانسته است و بنابراین به آنجا می‌رسد که قطع نظریه از تبار تاریخی‌اش به معنای افت قدرت آن است (افتخاری، ۱۳۸۷: ۴۹). به همین ترتیب، منافع هر بازیگر در یک صحنه و محیط امنیتی خاص، روند مستمری را طی

1. Robat Kakes

می‌کند که با گذشته و آینده پیوند خورده و بدون توجه به وقایع و تحولات گذشته و همچنین احتمالات وضعیت‌های متصور بر آینده، نمی‌توان این منافع را پیگیری و تأمین نمود. در عرصه رقابت بین بازیگران مختلف در یک محیط امنیتی، بازیگری موفق‌تر بوده و بیشتر به منافع و اهداف خود دست می‌یابد که:

❖ با برخورداری از شناخت کامل نسبت به سابقه تاریخی محیط امنیتی، منافع مورد پیگیری خود و سایر بازیگران مختلف و همچنین روند اقدامات و فعالیت‌های آن‌ها در گذشته و حال، بتواند فرایند منافع مورد تعقیب تمام بازیگران را براساس ماهیت و رویکرد تمدنی (جهان‌بینی) آن‌ها ترسیم نماید.

❖ با شناخت بازیگران مختلف حاضر در محیط امنیتی، اعم از بازیگران رسمی و غیررسمی، بازیگران دولتی و غیردولتی، بازیگران فرو ملی، ملی و فراملی، بازیگران فعال در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ...، بتواند (کمترین و بیشترین) سهم واقعی و قابل دستیابی خود و سایر بازیگران را براساس اصول و قواعد بین‌المللی حاکم بر محیط جهانی مشخص نماید، زیرا «بازیگران در خلاء تصمیم نمی‌گیرند. هر نوع روابطی که با محیطشان برقرار می‌سازند، با مقررات دست‌کمی انجام می‌گیرد و باید تابع این مقررات و هنجارهای بین‌المللی باشد» (رینولدز، ۱۳۷۴: ۱۲۵).

تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط

فرهنگ لغت سناریو را طرح کلی وضعیت طبیعی و یا مورد انتظار حوادث می‌داند (Fahey, 1998: 6). اما می‌توان گفت که سناریو داستانی توصیفی از بدیل‌های موجه است که به بخش خاصی از آینده نظر دارد (نعمتی، ۱۳۹۰: ۸۷). سناریو، چهره آینده است. پیش‌گویی نیست، هدف سناریوسازی، گسترش تفکر در مورد آینده و عریض‌تر کردن طیف آلترناتیوهای (جایگزین) است که می‌تواند مورد نظر ما باشد (Porter, 1985: 37). تبیین سناریو مزایای متعددی داشته و «دید ما را نسبت به ابعاد مختلف موضوع روشن می‌سازد،

سناریو از عهده پیچیدگی‌ها برمی‌آید و به حوادث که مانند نقاط منفردی هستند، معنا می‌بخشد (Geortgantz & Acar, 1995: 105).

یک مدیر امنیتی باید بتواند با تبیین سناریوهای امنیتی برای به‌دست گرفتن واپایش محیط امنیتی مورد نظر اقدام نماید. این سناریوها که بایستی واجد شفافیت کامل در مورد کل موضوع باشند، با کسب شناخت و درک کامل محیط امنیتی و جمع‌آوری کلیه اطلاعات موردنیاز شروع و با بررسی کلیه احتمالات و حالت‌هایی که این اطلاعات در طی زمان می‌توانند شکل بگیرند و شناخت و تجزیه و تحلیل نیروهایی که در شکل‌دهی این محیط مؤثرند، تداوم می‌یابد و درنهایت با استفاده از روش‌های مختلف، ازجمله منطق و تحلیل‌های کمی، سناریو تدوین می‌گردد. بیشتر بازیگران فعال در محیط‌های امنیتی اقدام به تدوین سناریوهای امنیتی محیط مورد نظر می‌نمایند اما این سناریوها از درجات مختلفی از کیفیت و میزان عینیت یافتن برخوردار هستند و سناریوهایی دست‌یافتنی‌تر خواهد بود که:

- ❖ برپایه واقعیت‌گرایی باشد.
- ❖ جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های موردنیاز آن به‌درستی و بدون در نظر گرفتن علاقه‌مندی‌ها و سلیقه‌ها صورت گرفته باشد.
- ❖ تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوطه با رویکردی علمی و منطقی انجام پذیرفته باشد.
- ❖ بین اجزای تشکیل‌دهنده آن هماهنگی وجود داشته باشد،
- ❖ با رویکرد کسب نقش بازی‌سازی و بازگردانی برای طرف خودی تنظیم شده باشد.
- ❖ رئوس سناریوی امنیتی با جهت‌گیری به سمت آینده و جلو تنظیم شده باشند.
- ❖ به دامنه و میزان اثرگذاری و اثرپذیری کلیه بازیگرانی که به‌طور بالفعل یا بالقوه در آن محیط حضور داشته و یا قابلیت حضور را دارند توجه نماید.
- ❖ روابط و تعامل‌های بین کلیه بازیگران حاضر در صحنه محیط امنیتی که در تعقیب و تحقق منافع امنیت ملی خودی تأثیرگذار هستند را مورد توجه و بررسی قرار داده باشد.

❖ ضمن تأمین اهداف مورد نظر، قابلیت اجرایی و عینیت یافتن را دارا بوده و نتایج نهائی آن تا حد امکان به‌روشنی و شفافیت تبیین شده باشد.

آزمایش محیطی و خلق منافع جدید

محیط امنیتی همواره فضایی رقابتی و پویا بوده و محدود نمودن منافع مورد تعقیب به موارد خاصی که قابلیت انعطاف نداشته و اصلاح، تعدیل، حذف و یا افزوده شدن منافع جدید به آن‌ها ناممکن یا دشوار باشد به معنای پا پس نهادن در عرصه رقابت با سایر بازیگران و کاستن از توانمندی‌ها و مقدرات خود خواهد بود. در عرصه رقابت در محیط امنیتی، به‌ویژه محیط‌های امنیتی خاصی که به‌دلیل اهمیت و حساسیت عرصه رقابت بازیگران متعدد بوده و پویایی، شدت و دامنه رقابت در سطح بالایی باشد و کسب برتری و امتیاز در این محیط واجد ارزش قابل‌توجهی باشد و مزیت چشمگیری به شمار می‌آید، بازیگری موفق‌تر از رقبای خود خواهد بود که بتواند با ارزیابی و آزمودن شرایط محیط امنیتی و کسب شناخت لازم از فرصت‌های بالفعل و بالقوه موجود در محیط، برای خویش منافع جدیدی را تعریف نماید و فراتر از آن با خلق حوزه‌های جدید منافع برای خویش، واپایش و مدیریت صحنه را بیشتر و پیشتر از دیگران در دست گیرد.

عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی

واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه:

محیط امنیتی، به‌ویژه در شرایطی که نقش‌آفرینی و تأثیرگذاری سایر بازیگران به‌گونه‌ای باشد که توان واپایش و اعمال نفوذ ما در حد کفایت و تعیین‌کننده نباشد، عرصه‌ای است که اتکاء به ذهنیت‌ها و آرمان‌های خودی موجب انحراف در شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های مؤثر آن محیط خواهد شد. ترسیم صحنه محیط امنیتی در چشم‌انداز هنگامی با واقعیت صحنه تطابق بیشتری خواهد داشت که شناخت بازیگران و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر محیط و ضریب و میزان

تأثیرگذاری آن‌ها تا حد امکان منطبق با واقعیات باشد؛ زیرا «اساساً نباید با واقعیت جنگید بلکه باید آن را تحلیل، درک یا اصلاح نمود» (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۷۵).

شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها

هر محیط امنیتی به دلیل دارا بودن اجزای تشکیل‌دهنده متعدد، متغیر و متفاوت در وجوه مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، انسانی و ... مجموعه بسیار پیچیده و پرنوسانی است که از یک‌سو احصاء این اجزاء اگر نگوییم غیرممکن، امری بسیار دشوار است و از سوی دیگر نشناختن کامل این اجزاء به معنای نبود امکان پیش‌بینی صحیح خواهد بود.

محیط امنیتی صحنه تک بازیگر نبوده و غفلت از برنامه‌ها و طرح‌های سایر بازیگران فرو ملی، ملی و فراملی، اعم از بازیگران رسمی و یا غیررسمی و بازیگران بالفعل یا بالقوه موجب خطا رفتن درپیش‌بینی صحیح می‌گردد. مهم‌تر از آن این‌که در هر محیط امنیتی، بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های مؤثری وجود دارند که در بسیاری از اوقات از نظر ناظر و تحلیل‌گر خارج از محیط چندان مهم ارزیابی نمی‌شوند، درحالی‌که این نبود اهمیت ناشی از ضعف شناخت نسبت به آن‌ها بوده و اگر شناخت صحیح و مناسبی از این بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌ها وجود نداشته باشد، احتمال غافل‌گیری وجود خواهد داشت. به‌طور مثال، قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر، با وجود اخبار و اطلاعات موجود و حضور فعال عناصر شبکه القاعده در حوادثی مانند انفجار سفارت‌خانه ایالات‌متحده در کنیا و نایروبی و ناو یو.اس.اس. کول، در تحلیل و ارزیابی محیط‌های امنیتی این شبکه به‌عنوان یک بازیگر تأثیرگذار در نظر گرفته نمی‌شد. از این‌رو، شناخت کامل و ارزیابی صحیح ویژگی‌ها، قابلیت‌ها، توانمندی‌ها، اهداف و برنامه‌های احتمالی بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌هایی که به‌طور بالقوه یا بالفعل در محیط امنیتی مورد نظر حاضر و فعال خواهند بود، امری ضروری در روند پیش‌بینی است.

آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط

هر محیط امنیتی از سابقه‌ای برخوردار است که این سوابق در فرایند تحولات آن محیط نقش‌آفرینی می‌کنند. یک محیط امنیتی در یک محدوده زمانی خاص، پدیده‌ای جدا از گذشته و آینده خود نیست و شکل و ترکیب بازیگران و مؤلفه‌های حاضر در آن، ریشه در گذشته و سابقه محیط دارند و کمتر پیش می‌آید که بازیگری به‌طور ابتدایه ساکن و بدون پیش‌زمینه در محیطی حاضر شده و ایفای نقش نماید و در این شرایط نیز بیشتر نبود اطلاعات کافی موجب خلق این تصور هست. جمله «گذشته آینده را می‌سازد» در تحولات امنیتی دارای اهمیت است زیرا با شناخت گذشته می‌توان آینده را درک کرد و «محیط تاریخی تجلی خواسته‌های عملیاتی شده بازیگر در چشم‌انداز تاریخی است و به‌عنوان کانون قدرت فعالی برای اجرای سیاست‌های جدید بازیگران مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد» (افتخاری، ۱۳۸۷: ۵۳).

توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی

هر فردی، جدا از موقعیت و جایگاه خویش، دارای باورها و انگاره‌های ذهنی و روانی خاصی است که برداشت او از محیط را شکل می‌بخشد. اگر از چند نفر بخواهیم یک محیط واحد را توصیف کنند، به‌طور یقین تفاوت‌ها و گاه تضادهای بسیاری را در توصیف‌های ارائه شده خواهیم یافت که تمام آن‌ها ناشی از تفاوت باورها و انگاره‌های ذهنی و روانی افراد خواهند بود. «محیط امنیتی صحنه‌ای واقعی است و آنچه در مخیله تحلیل‌گر یا تصمیم‌گیرنده وجود دارد صحنه‌ای ذهنی است و عدم توجه به تفاوت این دو صحنه موجب خطا رفتن درپیش‌بینی صحیح می‌گردد» (غرایان زندی، ۱۳۸۷: ۱۲). بی‌توجهی به این عامل به معنای به تصویر کشیدن نمایی از محیط امنیتی مورد نظر خواهد بود که بیش از اتکاء به عینیت‌ها، بر ذهنیت‌ها و انگاره‌هایی متکی خواهند بود که تحلیل‌گران و تصمیم‌گیران از زاویه آن‌ها به آینده محیط امنیتی نگاه می‌کنند.

توجه به تحولات و پویا بودن صحنه

زندگی در جوامع بشری همانند رودخانه خروشانی است که همواره در جریان است و ایستایی و رکود در آن معنا ندارد، حتی در خاموش‌ترین و خموده‌ترین جوامع نیز حرکت وجود دارد اما ظاهر آرام و ساکن این جوامع تنها فریبی است برای ظاهرینان به دنبال تحول و دگرگونی مستمر و بدون وقفه در جوامع بشری، محیط امنیتی نیز صحنه‌ای است که به‌طور دائم در حال تغییر و تحول است و غفلت از پویایی آن موجب نادرست بودن پیش‌بینی خواهد گردید. شتاب تحولات در وجوه مختلف جوامع بشری به‌حدی افزایش‌یافته که گاه چرخه زمانی تولد (ابداع یا اختراع)، رشد، بلوغ و نابودی (یا مرگ) یک پدیده به‌اندازه‌ای کوتاه است که بسیاری از بازیگران قادر به درک نقش و تأثیرگذاری این پدیده‌ها در محیط امنیتی خویش نشده و یا در مقابل آن‌ها غافلگیر می‌شوند. در این شرایط، ترسیم صحنه محیط امنیتی در بازه زمانی مورد نظر، امری بسیار دشوار خواهد بود چراکه باید پدیده‌هایی که ممکن است بر وجود آینده و محیط امنیتی تأثیر بگذارند را نیز شناخت و این دشواری هنگامی افزون‌تر از پیش خواهد شد که درنظر بگیریم هر محیط امنیتی دارای تفاوت‌های و اختلاف‌های بارزی با سایر محیط‌ها است و بایستی به این تفاوت‌ها نیز توجه نمود.

نتایج به‌دست آمده از بررسی‌های میدانی (پرسش‌نامه)

تعیین جامعه آماری و جمعیت نمونه: برای آزمون عملی یافته‌های نظری پژوهش، پرسش‌نامه-ای تنظیم و بین ۳۵ نفر از جامعه آماری پژوهش که شامل مدیران و کارشناسان شاغل در حوزه‌های مدیریتی، اجرایی و پژوهشی مرتبط با مباحث امنیت، آینده‌پژوهی و اطلاعات راهبردی بوده و به شکل تخمینی شخصی و تصادفی انتخاب شده بودند، توزیع گردید و پس از جمع‌آوری ۳۰ مورد از پرسش‌نامه‌ها، نتایج به‌دست آمده تجزیه و تحلیل شد.

اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری: برای ارزیابی روایی پرسش‌نامه، با تحلیل عاملی به شیوه روایی سازه اقدام شد که نتایج نشان داد سؤال‌ها پرسش‌نامه ۸۷٪ واریانس را تبیین نموده و اهداف پرسش

را شامل می‌شوند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از دو روش آماری بهره گرفته شد. ابتدا از طریق آمار توصیفی برای هر یک از سؤال‌های پرسش‌نامه و برای گویا ساختن اطلاعات آن‌ها، از جدول توزیع فراوانی و جدول مشخصه‌های توصیفی استفاده شد. از سوی دیگر برای تحلیل استنباطی فرضیه‌های پژوهشی، از آزمون آماری خی دو استفاده گردید. برای سنجش اعتبار^۱ ابزار اندازه‌گیری، از روش آلفای کرونباخ به وسیله نرم‌افزار SPSS 11.5 استفاده شد که اعتبار کل پرسش‌نامه ۰/۹۵ ارزیابی گردید.

ویژگی‌ها و مشخصات پاسخ‌دهندگان: سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان عبارت بود از ۱۴ نفر (۴۷٪) دکترا و دانشجوی مقطع دکترا، ۱۵ نفر (۵۰٪) کارشناسی ارشد و دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد، یک نفر (۳٪) کارشناسی. در خصوص تخصص نیز حدود ۷۵٪ از جامعه آماری (۲۳ نفر) دارای سابقه فعالیت در مشاغل مدیریتی و اجرایی، حدود ۳۳٪ از جامعه آماری (۱۰ نفر) دارای سوابق فعالیت دانشگاهی، پژوهشی و آموزشی مرتبط با موضوع و ۲۰٪ (۶ نفر) دارای تجربه تألیف، تدوین و ترجمه متون علمی مرتبط با موضوع بوده‌اند.

تجزیه و تحلیل و یافته‌های پژوهش

یافته‌های جدول‌های فراوانی و مشخصه‌های توصیفی گویه‌های پرسش‌نامه و جدول مشخصه‌های آماری آزمون خی دو گویه‌های پرسش‌نامه را مشخص می‌نمایند. با توجه به این که خی دو محاسبه شده برای سؤال‌ها، از خی دو جدول مربوطه با ارزش‌های بحرانی با درجه آزادی مربوطه و سطح معناداری ۰/۰۰۱ بزرگ‌تر هستند، در نتیجه تمام یافته‌های پژوهش از سوی خبرگان و متخصصان مورد رجوع تأیید گردیدند.

جدول آزمون فریدمن و اولویت‌بندی گویه‌های پرسش‌نامه نیز نشان می‌دهد که از نظر جامعه نمونه، در زمینه «بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی» گویه‌های «تخمین روندها و رخدادهای متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری، تعارض، رقابت و همکاری» و

1. Reliability

«پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط» به‌ترتیب بیشترین اهمیت و تأثیرگذاری را دارا هستند.

درزمینه «تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی» گویه‌های «شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها»، «توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیران با محیط واقعی» و «آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط» از اهمیت و تأثیرگذاری بالاتری برخوردار می‌باشند.

ترسیم محیط امنیتی در آینده‌ای مورد انتظار، هنر خاصی است که به‌وسیله آن درک و فهم پدیده‌های این محیط بهتر میسر می‌گردد. پیش‌بینی و آینده‌نگری ابزار و توانمندی خاصی است که به دارنده آن، برحسب کارآمدی این ابزار که برخاسته از میزان تحقق و عینیت یافتن آن بوده و توان دارنده آن که برخاسته از واقع‌نگری و توان برآورد صحیح تحولات و وقایع صحنه مورد نظر است، این امکان و اختیار را می‌دهد که صحنه عملیاتی مورد نظر را قبل از وقوع و عینیت یافتن، در ذهن خویش تجسم کرده و به‌گونه‌ای صحنه‌آرایی کند که دیگر متغیرها، عناصر و بازیگران به نسبت بیشتری براساس سناریوی طراحی و تنظیم‌شده از سوی وی وارد صحنه شده و نقش ایفاء کنند.

شناخت محیط امنیتی توسط هر بازیگر به میزان قابل‌توجه و تعیین‌کننده‌ای بر امکان و احتمال دستیابی آن به اهداف از پیش تعیین‌شده‌اش تأثیر مثبت برجای گذاشته و عامل مزیت‌آفرینی به‌شمار می‌آید و پایش منافع ملی، تخمین روندها و رخداد‌های متعارض و متعامل با منافع ملی، ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع در طول زمان، تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط و درنهایت آزمایش محیطی و خلق منافع جدید در شناخت محیط امنیتی بسیار دارای اهمیت دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در آینده‌نگاری محیط امنیتی نیز بایستی به مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار توجه نمود. هرچند سیر تحولات در جوامع بشری به‌گونه‌ای است که امکان تعیین دقیق و کامل ساختار و بافتار هیچ محیطی در آینده مقدور و ممکن نیست و تمام اقدامات صورت گرفته در زمینه آینده‌نگاری محیط امنیتی، بیشتر برآوردهایی تحلیلی و تخمینی هستند، اما توجه به مؤلفه‌هایی مانند واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه، شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها، آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط، توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیران با محیط واقعی و درنهایت توجه به تحولات و پویا بودن صحنه، در آینده‌نگاری محیط امنیتی تأثیرگذار است و امکان انطباق آینده‌نگاری صورت گرفته از محیط امنیتی مورد نظر با واقعیت تحقق‌یافته را افزایش خواهند داد. از این رو پیشنهاد می‌گردد:

- الف- در تدوین رهنامه (دکترین) اهداف و سیاست‌های مربوط به ساختارها و سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی به رویکردهای آینده‌نگرانه در زمینه محیط‌شناسی توجه شود.
- ب - در فرایندهای تربیت و آموزش متخصصان حوزه‌های اطلاعاتی و امنیتی به مبانی دانش و مهارت‌های مرتبط با مباحث آینده‌نگری و آینده‌پژوهشی توجه شود.
- ج - در فرایندهای فعالیت و کارکردی ساختارهای اطلاعاتی و امنیتی به موضوع‌های مرتبط با روندهای محیط‌شناسی و آینده‌پژوهی و مواردی مانند داده‌های بزرگ^۱ - فضای سایر- ورود به عصر پساوستفالیایی و ... و پیامدهای آن‌ها بر حوزه اطلاعاتی - امنیتی توجه شود.

منابع

۱. اسلاتر، ریچارد و همکاران. (۱۳۷۸). *نواندیشی برای هزاره نوین: مفاهیم، روش‌ها و ایده‌های آینده‌پژوهی*، ترجمه عقیل ملکی فر، وحید وحیدی مطلق و سید احمد ابراهیمی، تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی استراتژیک، موسسه آموزشی و پژوهشاتی صنایع دفاعی.
۲. افتخاری، اصغر. (۱۳۷۹). *دو رویه منفعت ملی*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳. افتخاری، اصغر. (۱۳۸۷). مقاله تحلیل محیط امنیتی، رویکردی جامع در کتاب «محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران»، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. بخشی، محمدرضا. (۱۳۸۶). آینده‌نگاری فناوری- مطالعه موردی چین، تهران: *ماهنامه تدبیر*، سال هجدهم، شماره ۱۸۲، تیر ۱۳۸۶.
۵. بی‌ریا، ناصر و دیگران. (۱۳۷۵). *روان‌شناسی رشد*، تهران: انتشارات سمت.
۶. پچی، آنورلیو. (۱۳۶۷). *جهان در آستانه قرن بیست و یکم*، ترجمه علی اسدی. تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول.
۷. تانگ، شینگ. (۱۳۸۴). نظریه نظام واره محیط امنیتی، ترجمه بهناز اسدی، تهران: *فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره پائیز.
۸. حسن‌پور، جعفر. (۱۳۸۸). *نقش شبکه جهانی اینترنت در طراحی و اجرای عملیات روانی*، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
۹. حسینی، سید محمود. (۱۳۷۸). مفهوم راهبردی در ادبیات مدیریت، *مجله مجتمع آموزش عالی قم*، قم: شماره دوم، تابستان.
۱۰. حسینی تاش، سید علی. (۱۳۸۷). شاخص‌های محیط امنیتی در سطح بین‌المللی، تهران، *فصلنامه راهبرد*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، شماره ۹۱، خرداد.
۱۱. رینولدز، چارلز. (۱۳۷۴). *وجوه امپریالیسم*، مترجم حسین سیف زاده، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، وزارت امور خارجه.

۱۲. عبدالله خانی، علی. (۱۳۹۰). *فنون پیش‌بینی*، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و پژوهش‌ها فرهنگی ابرار معاصر.

۱۳. عساریان نژاد، حسین و عبدالله خانی، علی. (۱۳۸۵). *تهدید در نظریه‌های امنیت*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، سال هفتم، شماره ۲۷، پائیز ۱۳۸۵.

۱۴. غرایان زندی، داود. (۱۳۸۷). *محیط امنیتی پیرامونی ج.ا.ا.*، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

۱۵. غفاریان، وفا و غلامرضا کیانی. (۱۳۸۴). *پنج فرمان برای تفکر استراتژیک*، نشر فرا.

۱۶. مورگنتا، هانس. (۱۳۷۴). *سیاست میان ملت‌ها، تلاش در راه قدرت و صلح*، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

۱۷. مینائی، مهدی. (۱۳۸۲). *محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی*، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، تهران: شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، شماره شش، تابستان.

۱۸. پدرام، عبدالرحیم. (۱۳۸۶). آینده‌پژوهی: حوزه‌ای نو برای کندوکاو، پایگاه اطلاع‌رسانی، «<http://www.futuresdiscovery.com>»

۱۹. علی‌اکبری، حسن. (۱۳۸۶). ادبیات چشم‌انداز، وبلاگ نویسنده «<http://www.hakbary.blogfa.com/post-12.aspx>»

۲۰. نعمتی، بابک. (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر سناریو و سناریو پردازی، وبلاگ نویسنده «<http://www.nematibabak.persianblog.ir/post/18>»

21. Assakul, Fai. (2003). *"Futures Studies Methods"*, January 2003, <http://www.ifm.eng.cam.ac.uk/cig/futures.html>

22. Fahey, Liam & Robert M. Randall. (1998). *"Learning form the Future; Competitive Foresight Scenarios"*, USA, New York: John Wiley and Sons.

23. Geortgantzias, Nicholas. C. & Acar, William. (1995). *"Scenario-Driven Planning: Learning to Manage Strategic Uncertainty"*, USA, Quorum Books.

24. Porter, Michael, (1985). *"Competitive Advantage"*, New York: The Free Press.
25. Wilson, Ian (2003). *"The Subtle Art of Strategy: Organization Planning in Uncertain Times"*, USA: Greenwood Press Company, 2003.

جدول ۱: جدول فراوانی پاسخ‌ها

ردیف	گویه	میزان اهمیت					میزان تأثیرگذاری				
		بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۱	بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی (عامل اصلی ۱)	۱۴	۹	۶	۰	۰	۱۴	۸	۶	۱	۰
۲	پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط (عامل فرعی ۱-۱)	۱۳	۱۱	۴	۱	۰	۱۵	۹	۵	۰	۰
۳	تخمین روندها و رخدادهای متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری، تعارض، رقابت و همکاری (عامل فرعی ۱-۲)	۱۳	۱۴	۳	۰	۰	۱۶	۸	۶	۰	۰
۴	ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع از گذشته، حال و آینده (عامل فرعی ۱-۳)	۲	۲۰	۵	۱	۲	۵	۱۸	۳	۳	۱
۵	تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط (عامل فرعی ۱-۴)	۹	۱۵	۵	۱	۰	۹	۱۵	۴	۲	۰
۶	آزمایش محیطی و خلق منافع جدید (عامل فرعی ۱-۵)	۱۰	۱۲	۶	۱	۰	۸	۱۳	۷	۱	۰
۷	تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی (عامل اصلی ۲)	۱۲	۱۲	۴	۱	۱	۱۶	۱۲	۲	۰	۰

۸	واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه (عامل فرعی ۱-۲)	۹	۱۲	۸	۱	۰	۱۱	۱۳	۴	۲	۰
۹	شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها (عامل فرعی ۲-۲)	۱۵	۱۳	۱	۱	۰	۱۸	۱۰	۱	۰	۰
۱۰	آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط (عامل فرعی ۳-۲)	۱۶	۱۰	۳	۰	۰	۱۶	۱۰	۳	۰	۰
۱۱	توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی (عامل فرعی ۴-۲)	۱۷	۹	۳	۱	۰	۱۸	۹	۲	۱	۰
۱۲	توجه به تحولات و پویا بودن صحنه (عامل فرعی ۵-۲)	۱۵	۶	۸	۱	۰	۱۵	۷	۷	۱	۰

جدول ۲: مشخصه‌های توصیفی گویه‌های پرسش‌نامه

ردیف	گویه	میزان اهمیت			میزان تأثیرگذاری		
		میانگین	خطای معیار	واریانس	میانگین	خطای معیار	واریانس
۱	بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی (عامل اصلی ۱)	۴.۱۳۳	۱.۱۰۵۸	۱.۲۲۳	۴.۰۶۷۶	۱.۱۷۲۴	۱.۳۷۵
۲	پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط (عامل فرعی ۱-۱)	۴.۱۰۰	۱.۱۲۴۹	۱.۲۶۶	۴.۲۰۰	۱.۰۹۵۴	۱.۲۰۰
۳	تخمین روندها و رخداد‌های متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری،	۴.۳۳۳	۰.۶۶۰۸	۰.۴۳۷	۴.۳۳۳	۰.۸۰۲۳	۰.۶۴۴

						تعارض، رقابت و همکاری (عامل فرعی ۱-۲)	
۰.۹۴۴	۰.۹۷۱۴	۳.۷۶۶	۰.۸۶۱	۰.۹۲۷۸	۳.۶۳۳	ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع از گذشته، حال و آینده (عامل فرعی ۱-۳)	۴
۰.۷۲۳	۰.۸۵۰۳	۴.۰۳۳	۰.۶۱۶	۰.۷۸۴۹	۴.۰۶۶	تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط (عامل فرعی ۱-۴)	۵
۱.۱۷۸	۱.۰۸۵۴	۳.۸۳۳	۱.۲۳۷	۱.۱۱۲۱	۳.۹۳۳	آزمایش محیطی و خلق منافع جدید (عامل فرعی ۱-۵)	۶
۰.۶۶۲	۰.۸۱۳۶	۴.۴۰۰	۰.۹۹۰	۰.۹۹۴۸	۴.۱۰۰	تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی (عامل اصلی ۲)	۷
۰.۷۸۳	۰.۸۸۴۷	۴.۱۰۰	۰.۷۲۳	۰.۸۵۰۳	۳.۹۶۶	واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه (عامل فرعی ۲-۱)	۸
۱.۰۱۳	۱.۰۰۶۳	۴.۴۳۳	۰.۵۲۴	۰.۷۲۳۹	۴.۴۰۰	شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها (عامل فرعی ۲-۲)	۹
۱.۱۱۴	۱.۰۵۵۳	۴.۳۰۰	۱.۱۱۴	۱.۰۵۵۳	۴.۳۰۰	آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط (عامل فرعی ۲-۳)	۱۰
۰.۶۰۲	۰.۷۷۶۱	۴.۴۶۶	۰.۶۶۲	۰.۸۱۳۶	۴.۴۰۰	توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی (عامل فرعی ۲-۴)	۱۱
۰.۸۵۵	۰.۹۲۴۷	۴.۲۰۰	۰.۹۰۲	۰.۹۴۹۹	۴.۱۶۶	توجه به تحولات و پویا بودن صحنه (عامل فرعی ۲-۵)	۱۲

جدول ۳: مشخصه‌های آماری آزمون خی دو گویه‌های پرسش‌نامه

ردیف	گویه	میزان اهمیت			میزان تأثیرگذاری		
		تعداد	خی ^۲	Asymp. sig	تعداد	خی ^۲	Asymp. sig
۱	بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی (عامل اصلی ۱)	۳۰	۱۱.۸۶۷	۰.۰۰۸	۳۰	۱۹.۶۶۷	۰.۰۰۱
۲	پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط (عامل فرعی ۱-۱)	۳۰	۲۱.۳۳۳	۰.۰۰۰	۳۰	۱۴.۲۶۷	۰.۰۰۳
۳	تخمین روندها و رخدادهای متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری، تعارض، رقابت و همکاری (عامل فرعی ۱-۲)	۳۰	۷.۴۰۰	۰.۰۲۵	۳۰	۵.۶۰۰	۰.۰۶۱
۴	ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع از گذشته، حال و آینده (عامل فرعی ۱-۳)	۳۰	۴۲.۳۳۳	۰.۰۰۰	۳۰	۳۱.۳۳۳	۰.۰۰۰
۵	تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط (عامل فرعی ۴-۱)	۳۰	۱۴.۲۶۷	۰.۰۰۳	۳۰	۱۳.۴۶۷	۰.۰۰۴
۶	آزمایش محیطی و خلق منافع جدید (عامل فرعی ۵-۱)	۳۰	۱۷.۰۰۰	۰.۰۰۲	۳۰	۱۷.۳۳۳	۰.۰۰۲
۷	تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی (عامل اصلی ۲)	۳۰	۲۱.۰۰۰	۰.۰۰۰	۳۰	۱۰.۴۰۰	۰.۰۰۶

۸	واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه (عامل فرعی ۲-۱)	۳۰	۸.۶۶۷	۰.۰۳۴	۳۰	۱۱.۳۳۳	۰.۰۱۰
۹	شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها (عامل فرعی ۲-۲)	۳۰	۲۲.۸۰۰	۰.۰۰۰	۳۰	۲۶.۸۰۰	۰.۰۰۰
۱۰	آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط (عامل فرعی ۲-۳)	۳۰	۱۸.۸۰۰	۰.۰۰۰	۳۰	۱۸.۸۰۰	۰.۰۰۰
۱۱	توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی (عامل فرعی ۲-۴)	۳۰	۲۰.۶۶۷	۰.۰۰۰	۳۰	۲۴.۶۶۷	۰.۰۰۰
۱۲	توجه به تحولات و پویا بودن صحنه (عامل فرعی ۲-۵)	۳۰	۱۳.۴۶۷	۰.۰۰۳	۳۰	۱۳.۲۰۰	۰.۰۰۴

جدول ۴: آزمون فریدمن و اویت بندی گویه‌های پرسش‌نامه

ردیف	گویه	میزان اهمیت	تأثیرگذاری	میزان اهمیت و تأثیر	برآیند ارتباط
۱	بررسی محورهای شناخت محیط امنیتی (عامل اصلی ۱)	۱۵.۸۲	۱۵.۶۲	۱۵.۷۲	
۲	تخمین روندها و رخداد‌های متعارض و متعامل با منافع در محورهای غافلگیری، تعارض، رقابت و همکاری (عامل فرعی ۱-۲)	۱۷.۱۷	۱۶.۹۰	۱۷.۰۳	
۳	پایش منافع ملی در محورهای استقرار، فعال ماندن، تولید ظرفیت و تأثیرگذاری بر محیط (عامل فرعی ۱-۱)	۱۶.۵۳	۱۷.۰۰	۱۶.۷۶	
۴	تبیین سناریوهای امنیتی و واپایش محیط (عامل فرعی ۱-۴)	۱۴.۱۲	۱۳.۳۳	۱۳.۷۲	

۵	آزمایش محیطی و خلق منافع جدید (عامل فرعی ۱-۵)	۱۳.۱۵	۱۱.۴۷	۱۲.۲۸
۶	ترسیم مسیرها و فرآیندهای تعقیب منافع از گذشته، حال و آینده (عامل فرعی ۱-۳)	۹.۴۵	۱۰.۱۵	۰۹.۷۹
۷	تحلیل عوامل مؤثر در آینده‌نگاری محیط امنیتی (عامل اصلی ۲)	۱۵.۸۸	۱۸.۴۵	۱۷.۱۲
۸	شناخت بازیگران، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار و برآورد صحیح ضریب تأثیرگذاری آن‌ها (عامل فرعی ۲-۲)	۱۸.۱۸	۱۹.۵۷	۱۸.۸۶
۹	توجه به تفاوت‌های محیط ذهنی و روانی تحلیل‌گران و تصمیم‌گیرندگان با محیط واقعی (عامل فرعی ۲-۴)	۱۸.۴۲	۱۹.۱۳	۱۸.۷۷
۱۰	آشنایی با سوابق تاریخی و عوامل ریشه‌ای محیط (عامل فرعی ۲-۳)	۱۸.۴۵	۱۸.۳۲	۱۸.۳۸
۱۱	توجه به تحولات و پویا بودن صحنه (عامل فرعی ۲-۵)	۱۵.۶۳	۱۵.۸۵	۱۵.۷۴
۱۲	واقع‌نگری و دوری از نگرش‌های آرمان‌گرایانه (عامل فرعی ۲-۱)	۱۲.۷۳	۱۴.۰۰	۱۳.۳۵